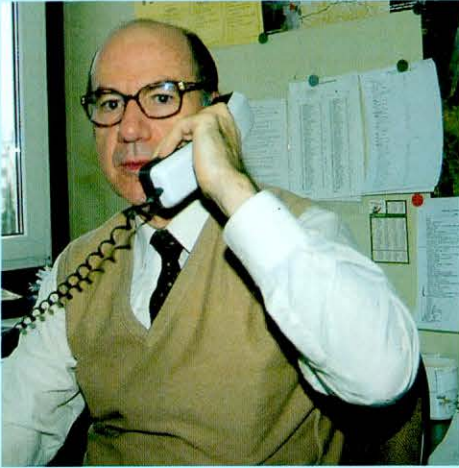

Entrevista amb Héctor Ceballos

Arquitecte mexicà, és el responsable del Programa de les Àrees Protegides de la Unió Mundial per a la Conservació (UICN).

«L'ecoturisme recupera la consciència de la gent sobre el que té i no vol perdre»

Els darrers anys, el sistema de comunicacions, l'augment del temps lliure en les societats desenvolupades i l'auge de la consciència ecològica estan canviant la naturalesa tradicional del turisme. Héctor Ceballos, expert mundial, ens parla d'aquestes noves formes de turisme.

Què passa amb el turisme en el món, darrerament?

Signi com sigui, la vinculació entre ecologia i turisme, si més no per al gran públic, sembla ser recent.

El turisme ha esdevingut la indústria civil número u del món, és la segona respecte a la militar. L'Organització Mundial del Turisme (OMT) calcula que l'any passat hi hagué més de 430 milions de turistes que viatjaren fora dels seus països i gastaren uns 40.000 milions de dòlars. Això no inclou el turisme local, que se suposa que és deu vegades més gran. Diferents autors prediuen que el turisme serà l'activitat que generarà els ingressos més importants del món a començaments del segle XXI, la qual cosa ens dona una idea de l'envergadura d'aquesta indústria. Ara bé, aquestes quantitats caldria valorar-les sobre la base de la qualitat i dels canvis que s'estan produint últimament en la forma de *fer* turisme.

El turisme, que començà a desenvolupar-se de forma important després de la Segona Guerra Mundial, inicialment fou de masses, com tot el que es produïa als anys cinquanta i seixanta. En aquella època, tot s'estandarditzava. La gent vestia igual, comprava el mateix tipus de revista, veïa el mateix tipus de cinema i anava a visitar els mateixos llocs que el seu veí. Gairebé tota la cultura era conseqüència d'una revolució industrial. Ja sabem que perquè hi hagi una revolució industrial és necessari que tot es normalitzi. I els gustos estaven normalitzats.

Aquest patró començà a canviar a la fi dels anys seixanta i començaments dels setanta. Per diverses raons: la millora del nivell econòmic i cultural i la moderna revolució dels transports que permeté desplaçar-se fins a qualsevol racó del planeta de manera relativament senzilla i econòmica. També s'ha d'assenyalar el paper jugat pels mitjans de comunicació, sobretot la televisió. Molts programes, des d'informatius fins a documentals, dedicats a mostrar paisatges exòtics i la vida de la fauna silvestre van crear una nova consciència en les noves generacions. El fet de poder encendre el televisor i contemplar escenes de l'Antàrtida, de les selves de Borneo o l'Amazònia, o el cim de les muntanyes andines ha anat creant un estímul per viatjar i donar testimoni personal de tan belles contrades. La gent s'interessà per visitar els confins del planeta. Imaginin-se les dificultats d'un Darwin o un Humboldt a la seva època i, en canvi, avui qualsevol pot repetir els viatges d'aquests grans científics d'una manera senzilla i econòmica. El sistema de comunicacions, el temps lliure i l'orientació dels temes ecològics han canviat l'essència del turisme.

Efectivament, la paraula ecologia era pràcticament desconeguda del gran públic fa quinze o vint anys. Però després de la Conferència d'Estocolm sobre Medi Ambient el 1972 començà a plantejar-se cada vegada amb més força el problema mediambiental. Crec que aquell fou el punt de partida d'una presa de consciència del fet que el planeta Terra no era tan invulnerable com es pensava, que era un ecosistema molt fràgil i que apareixien perturbacions molt serioses causades per les accions de l'ésser humà.

Inicialment, la gent s'interessà més per un medi ambient no contaminat, una cosa així com enyorar un xic el retorn als orígens. I no és estrany. L'home urbà viu envoltat de formigó, monòxid de carboni i tantes coses artificials que arriba un moment que té la necessitat psicològica de sortir de tot aquest ambient i d'estar en contacte amb la natura. Això és el que ha afavorit que sorgeixi aquest nou fenomen que és l'ecoturisme. La gent desitja viatjar a indrets no pertorbats i gaudir de la natura, una natura que l'envolta en forma de llibres, fulletons i documentals de la televisió. La gent se sent irremeiablement atreta per aquests espais tan bells, però tan llunyans de la seva realitat quotidiana.

Ja que esmenta l'etiqueta ecoturisme, per què no intenta definir-ne el contingut?

Quins són els beneficis que reporta l'ecoturisme si el comparem amb el turisme convencional?

Abans ha esmentat que la determinació d'aquestes àrees correspon necessàriament als poders públics.

Actualment, segons diferents estudis realitzats sobretot als Estats Units i a Europa, el segment del turisme que està enregistrant un creixement més ràpid és el que es denomina genèricament *turisme d'aventura* que inclou el turisme a les àrees protegides. És el que denominem turisme ecològic o ecoturisme. Podem definir l'ecoturisme com aquell segment del turisme que viatja a àrees naturals relativament prístines amb l'objectiu específic d'admirar, estudiar, gaudir del paisatge, les seves plantes i animals, com també dels trets culturals del passat i el present d'aquestes àrees. Jo crec que l'ecoturisme implica una aproximació estètica, científica o filosòfica, encara que l'ecoturista no necessita ser un científic professional, un artista o un filòsof. El terme ecoturisme combina les paraules *oikos*, el medi ambient, la casa en el sentit de *casa global*, i turisme. És a dir, ens parla d'un turisme que té una responsabilitat amb el medi ambient. És un fenomen sumament positiu i valuós. Però, i subratllo el però, sempre que es faci dins d'uns límits estrictes i precisos, que només pot determinar l'autoritat més alta de la regió del país que s'encarregui del medi ambient, en coordinació amb les autoritats de turisme i la iniciativa privada perquè el procés tingui en compte tots els sectors.

Aquesta mena de turisme té un doble benefici. Pot ser un instrument per a la conservació i per a una economia de tipus sostingut sempre que involucrem les comunitats locals en el procés. Als països en vies de desenvolupament sempre hi ha un contrast acusat entre el grau de desenvolupament de les zones rurals i urbanes. Això es veu fins i tot a l'Estat espanyol on la migració vers la ciutat ha significat l'aparició de pobles fantasma que van morint a poc a poc junt amb els seus pocs habitants. Passa el mateix en moltes altres parts del món. Això és molt greu: creix la concentració urbana, es deixa desatès el medi rural i es van perdent les tradicions. L'ecoturisme té l'avantatge que dóna un nou valor a aquestes àrees: un valor socio-econòmic, històric, perquè recupera la consciència de la gent sobre el que té i no vol perdre. A més a més, tal com ho concebem, l'ecoturisme crea ocupació local, estimula les economies natives, genera divises, permet millorar la infraestructura local de transport i crea instal·lacions recreatives. Tot això sense deixar d'assenyalar els efectes positius sobre el medi ambient. Per exemple, es recuperen terres marginals per a l'agricultura, la qual cosa augmenta la proporció de cobertura vegetal del territori, promou polítiques públiques de conservació i la gent percep la gran importància de les àrees naturals i la seva protecció.

Però no només a ells. La conservació de la natura no es pot imposar des de dalt, des d'una administració. Tant li fa que el ministeri digui que ja n'hi ha prou de continuar desforestant o de continuar contaminant tal o tal zona. És necessari que es parteixi del convenciment de la gent de la zona. Si els habitants locals tenen una participació en el procés de conservació que els reporti un benefici socio-econòmic ells seran els principals vigilants dels ecosistemes naturals. Ho faran per propi convenciment i perquè n'obtenen un benefici tangible, un dels quals és l'ecoturisme. El turista que té interès per anar en aquests llocs hi aportarà una derrama econòmica important. Fins i tot en països desenvolupats com els EUA, el turisme cap a les àrees protegides ha demostrat la seva efectivitat en la generació de divises. El 1986, el sistema de parcs nacionals d'aquell país generà més de 3.000 milions de dòlars en divises. Cada any es transfereixen uns 25.000 milions de dòlars des de l'hemisferi nord al sud a través del turisme. En un estudi sobre aquesta dècada realitzat pel Servei de Pesca i Vida Silvestre dels EUA s'estimava que uns 29 milions de ciutadans nord-americans interessats en un *ús no consumidor de la natu-*

Quin pes té l'ecoturisme en relació amb el turisme que s'estableix en un lloc, s'hi queda i no se'n mou?

ra havien emprès més de 310 milions de viatges lluny dels seus llocs de residència, una part important dels quals fora del seu país i en busca de la naturalesa. I les xifres continuen pujant cada any. L'ecoturista ja es va saturar d'altres menes de manifestacions turístiques.

És l'altra cara de la moneda i res no sembla indicar que a curt termini aquest fenomen hagi de disminuir de forma apreciable. Aquest turisme és definitivament més nombrós. Sigui com sigui, la mateixa Organització Mundial del Turisme està molt interessada a impulsar l'ecoturisme perquè s'adona que l'altre turisme ja està arribant als seus propis límits, està destruint el recurs sobre el qual es basa. Permeti'm que li posi un exemple del meu propi país, Acapulco. Per què s'escollí Acapulco com un centre de turisme? Perquè tenia unes belleses naturals meravelloses. Jo crec que Acapulco i Rio de Janeiro són les dues badies més belles del món. Els primers promotors veieren que podia ser un lloc perfecte per al turisme. Es construïren els primers hotels i tingueren un èxit enorme. La combinació de platja i selva va atraure moltíssima gent, tanta que ara s'ha acabat el motiu del seu atractiu. Ara ja no existeix la selva perquè la van talar per construir-hi més hotels, hi ha contaminació a la badia i a la platja. La gent hi va una mica per inèrcia, però no té cap sentit. A Acapulco hi ha més discoteques que a la ciutat de Mèxic i més restaurants que en moltes grans ciutats. La gent va a Acapulco com una destinació urbana més, no pel motiu original d'estar en contacte amb la naturalesa. La gent es comença a cansar d'aquests llocs i tot indica que les seves preferències estan canviant, que busca altres destinacions per fer turisme, lluny del turisme de masses.

A Mèxic, vaig assistir l'any passat a una reunió molt interessant a la qual acudí un representant de la cambra de turisme alemanya convidat per la Secretaria de Turisme de govern mexicà. Aquest departament oficial volia saber què era el que esperava el turisme alemany quan venia a Mèxic. El funcionari alemany es posà a llegir una mena de decàleg: no vol sentir-se com si fos als Estats Units, no vol hotels tipus Sheraton o Hyatt, vol sentir-se a Mèxic, etc. Els turistes rebutgen aquells hotels que són iguals a qualsevol lloc del món. La gent gasta moltíssims diners per anar a algun lloc remot i es troba amb un ambient que és idèntic al que deixaren a casa seva. On rau l'atractiu? La gent vol conèixer més el paisatge natural perquè és radicalment diferent de l'alemany. Vol veure el desert, el tròpic, els tucans, els flamencs, els micos, tot allò que no hi ha als països desenvolupats. I vol estar en contacte amb ambients culturals diferents. Aquesta és la demanda que plantejava aquell senyor alemany. Però, quina és la nostra oferta? L'oferta encara està molt condicionada pel turisme tradicional. Molta gent va a Cancun perquè hi ha un bon servei de vols. Però després es distribueix per la península de Yucatán on hi ha innumbrables belleses naturals i tot el món maia. No es queda a la platja dels grans hotels. Es pot aprofitar aquesta infraestructura del turisme massiu i després derivar-la vers indrets menys tradicionals i menys freqüentats.

Ara bé, hi ha altres llocs que pel fet que estan més allunyats no tenen aquesta infraestructura, la qual cosa de passada ha permès que es mantinguin en un estat prístin. Cal anar amb compte amb l'ecoturisme per no trencar el seu equilibri. S'ha de tenir present el que s'anomena la *capacitat de càrrega* d'aquests llocs. Cal tenir un coneixement detallat de cada lloc per fer una anàlisi regional i dissenyar una política turística. Quant i com arriben els turistes, si amb tren, vaixell, avió, cotxe, etc.; quina capacitat de càrrega té un parc natural; quines àrees es poden obrir als visitants. El Programa de la Biosfera de la Unesco diu que en tot parc hi ha d'haver una zona nucli en què no ha d'existir cap activitat humana i que sempre estarà restringida a les visites. Però, al seu voltant, a la

Als països receptors del gran turisme tradicional, com Itàlia, Espanya, França, i fins i tot els EUA, el turisme no és continu, és estacional. Les zones turístiques tot d'una incrementen espectacularment la seva població amb uns problemes terribles d'infraestructura que, fins ara, ningú no ha pogut resoldre satisfactòriament. Què passa quan parlem de parcs allunyats de zones urbanes, a més en països de menor desenvolupament, la qual cosa pot significar que un augment correlatiu de l'afluència de turisme liquidi aquella zona ràpidament? N'hi ha exemples, com el que s'acaba de produir a les fonts del Ganges, on obriren una senda, reberen milers de visitants en menys d'un mes i ara el riu està contaminat des del seu mateix naixement.

Això com s'aconsegueix?

zona d'esmoreïment, sí, de manera que els habitants locals realitzin activitats que els reportin algun benefici econòmic. L'ecoturisme és una d'aquestes activitats.

No crec que hi hagi un turisme enorme vers les zones naturals. Del que es tracta precisament és d'evitar-ho. L'ecoturisme, per definició, no pot ser intensiu, sinó extensiu. El turisme massiu és completament intensiu. Milers de turistes es concentren en uns pocs quilòmetres quadrats, com passa a la Costa del Sol o a la Costa Brava. Hi ha densitat i intensitat respecte de l'espai i el temps. Pot haver-hi dos milions de turistes en una àrea, però no estaran concentrats en una rajola.

Cada àrea protegida sempre té una autoritat, ni que no sigui entre cometes. Aquesta autoritat ha de produir un pla de gestió. La UICN ofereix suport en aquest sentit. El pla ha de tenir un capítol dedicat al turisme. Per començar, s'ha de calcular el nombre de tu-

Parlem d'un desenvolupament urbà totalment controlat.

I una nova actitud cultural respecte del viatge. En aquests últims temps estem veient una mena de reciclatge dels operadors turístics vers l'ecoturisme. El turista convencional ara pot triar diverses ofertes d'ús de la natura, però exigeix, fins a un cert punt, que la infraestructura del turisme estacional, convencional també hi sigui present.

ristes que suportaria la zona en qüestió per establir la quota de visitants. Mantenir un parc costa diners. La gent paga per anar a un museu i tothom s'adona que és necessari mantenir el museu, vigilar-lo, incrementar el seu fons, etc. Doncs bé, jo crec que costa molts més diners mantenir un parc natural de 600.000 hectàrees. Si no s'obté un ingrés per la seva explotació és absurd pensar que es pugui mantenir. Altrament entrariem en l'espiral d'haver d'estar subsidiant els parcs naturals, la qual cosa automàticament converteix les autoritats del parc en una càrrega als ulls de l'opinió pública perquè l'únic que fan és demanar diners al govern. L'ecoturisme és el mecanisme perquè el parc rendeixi beneficis a través del cobrament de quotes i de concessions, com ara els hotels. Però els hotels s'hauran de sotmetre al pla de gestió: no superaran un determinat nombre de llits, disposaran de processos de tractament d'aigües residuals *in situ* i contribuiran amb un percentatge dels guanys al manteniment del parc.

No, crec que la paraula urbà no hi té cabuda. És un desenvolupament per a un parc natural. Ni tan sols m'agrada la paraula hotel. Crec que caldria anomenar-lo centre ecoturístic. Això també es reflectiria en el disseny arquitectònic. Jo sóc arquitecte de professió i hi he treballat. No podem posar un Sheraton de quaranta pisos a la selva tropical perquè trencaria amb l'entorn i provocaria unes pertorbacions enormes en l'hàbitat. Ha de ser una estructura mimètica amb l'entorn, de baix impacte, amb tractament de residus, autosuficiència energètica en la mesura del possible (millor si és solar), capacitat d'aigua pluvial, etc. Implica un nou enfocament del disseny. Són ecotècniques aplicades a l'arquitectura. L'edifici no tindria aire condicionat, perquè és un servei molt car. I a l'ecoturista que va a la selva o a un bosc segurament li agradaria sentir a la nit el cant d'una au nocturna o el rogit d'un jaguar. L'aire condicionat no ho permet. Es pot fer una ventilació creuada per suportar la calor. O en el pitjor dels casos un ventilador gran. Tot això implica un nou criteri de disseny arquitectònic.

Sí, és cert. La cultura turística que hem tingut fins ara no pot traslladar-se mecànicament a l'ecoturisme. Encara que l'ecoturista i el turista *convencional* de vegades coincideixin físicament en la mateixa àrea natural, les seves actituds i interessos respecte del medi ambient divergeixen radicalment. El turista convencional va a una platja, un llac, un bosc, interessat en aspectes que res o poc tenen a veure amb una vertadera preocupació per l'ecologia o la natura.

Hi ha molta gent que es posa avui el barret de l'ecoturisme per mantenir el negoci perquè ja s'ho veu a venir. Però hem d'anar amb molt de compte amb el que s'ofereix com a ecoturisme, que no sigui que acabem amb el recurs abans d'hora. De què li serveix al senyor que visqui en una d'aquestes àrees guanyar quatre milions en dos dies si després ningú no torna a la zona perquè està destrossada i ja no hi queda res del que abans la feia atractiva? Què li passarà a la seva descendència? La solució rau en el desenvolupament sostingut. No s'ha de pensar en megaprojectes sinó en miniprojectes manejables. Tot es redueix finalment a la planificació que es faci per al desenvolupament de la regió perquè beneficiï els seus habitants. Els operadors privats que treballin amb concessions han de funcionar sota estrictes regulacions que impedeixin impactes excessius o destructius. La vida silvestre i les plantes s'han de protegir contra un ús que deteriori l'hàbitat i posi en perill la seva supervivència. Si augmenta la pressió sobre l'ús del sòl, els parcs i les àrees protegides han de registrar una rendibilitat econòmica suficient per justificar la seva existència continuada.

Pot ser que els països desenvolupats pressionin els del Tercer Món perquè conservin els seus espais naturals per al gaudi dels habitants del primer món. Com s'ha argumentat en nombrosos fòrums internacionals, això pot suposar enormes inversions que condicionin el seu desenvolupament econòmic. La pressió que exerceixen els països industrialitzats per preservar zones naturals al Tercer Món és cada vegada més forta.

Què plantegen vostès davant una disjuntiva com aquesta, entre el parc i la pressió de la població veïna?

Per al cas dels parcs de l'Àfrica, que és cada vegada més apressant, què plantegen vostès?

Creu que la Cimera per la Terra que se celebrarà a Rio ajudarà a dissenyar estratègies viables per a la conservació d'espais naturals?

I ho hauria de ser més. Aquesta protecció i les activitats econòmiques que es desenvolupin al seu voltant, entre les quals l'ecoturisme, seran una important font de divises estrangeres, que és el que necessiten els països del Tercer Món. El país on es troba l'ecosistema serà el primer beneficiat i el planeta Terra en segon lloc, si és que es pot establir aquesta categorització. Fins fa poc, la protecció d'aquestes àrees naturals es veia com un fet sense cap valor, com una càrrega que no retribuïa res. Ara els criteris estan canviant, per exemple, a l'Àfrica. En molts països, les àrees que no estan protegides estan pràcticament destruïdes. Només sobreviuen com a oasis els parcs naturals. Potser en uns anys aquestes àrees seran les més cares del planeta i les més apreciades perquè seran capaces de sostenir la vida. I tota aquesta gent morta de fam que es troba a les zones veïnes als parcs potser es voldrà apoderar de forma violenta de les àrees protegides. Hem de ser conscients que això es pot produir si no es dissenya un desenvolupament socio-econòmic regional i equilibrat. Seria terrible que d'aquí a poc hi hagués guerres civils perquè la gent vulgui entrar als parcs naturals per proveir-se d'aigua i aliment. Això ja passa a l'Àfrica. Ja hi ha hagut invasions armades de parcs nacionals per part de poblacions que manquen dels mínims recursos per subsistir. Aquesta situació confereix una immensa responsabilitat a institucions com la nostra, interessades en la conservació de la naturalesa, i a les autoritats d'aquells països encarregades de protegir els seus ecosistemes naturals.

L'única via és aconseguir un desenvolupament equilibrat i sostingut. Si tot el món pensa en el fons del seu cor que vol ser com els EUA i el Japó, necessitaríem vint planetes com aquest per aconseguir-ho. La solució no va per aquí. Els països desenvolupats han de canviar el seu estil de vida i buscar una altra forma d'explotar els recursos de la natura perquè si no d'aquí a poc ens quedarem sense naturalesa.

Ens interessa molt el concepte de zones d'esmoreïment i corredors naturals perquè les àrees protegides no siguin illes en un mar de devastació, perquè l'ecosistema no es trenqui. No n'hi ha prou de dir que aquesta àrea serà un parc natural i deixar els voltants abandonats a la seva sort. La fauna necessita tenir accessos segurs a l'àrea protegida a través d'aquests corredors, per poder emigrar i desplaçar-se d'un lloc a l'altre. No es pot desforestar al voltant dels parcs, perquè això tindria a més conseqüències en els canvis climàtics globals. S'ha d'estimular el desenvolupament d'activitats agrícoles en els perímetres exteriors, activitats connectades amb la mateixa productivitat de l'espai protegit.

Crec que la reunió de Rio és molt important i tant de bo que no es desaprofiti. Les conclusions del Congrés Mundial de Parcs, que se celebrarà a Caracas pel març d'aquest any, es lliuraran a Maurice Strong, secretari general de la Conferència de les Nacions Unides de Medi Ambient i Desenvolupament, perquè les inclogui a l'Agenda 21, que es discutirà a Rio. És la primera vegada en la història que s'ajuntaran els caps de 120 països. És un moment immillorable perquè en surti alguna cosa definitiva i sòlida.

Com vostè sap, existeix un fort corrent d'opinió entre els països en vies de desenvolupament en el sentit que aquells qui clamen per la desforestació i exigeixen la conservació de grans espais naturals hi han de contribuir significativament.

Jo crec que s'ha de ser conscient del fet que el que s'ha de conservar és una cosa que suposa un benefici per al país. És erroni pensar que haig de conservar alguna cosa perquè m'ho demanin els altres, i si no és així no faig res. Això és molt greu. Cal que aquesta mena de consciència canviï. És com si algú digués: *Jo no vull tenir neta la casa; si em vols visitar, porta una escombria i neteja-la perquè estiguis còmode durant la visita.* És ridícul. Cada país ha de treballar perquè els ecosistemes es conservin adequadament. La humanitat ha de tenir consciència que existeixen àrees protegides. Cada ciutadà ha de saber que al seu país hi ha parcs naturals que formen part dels seus tresors culturals i que pot anar-los a veure i gaudir-ne. I l'existència d'aquests espais, al seu torn, ha de ser una font de recursos socio-econòmics sempre que es gestionin amb la idea del seu autososteniment.

Ara bé, per tenir cura d'alguna cosa, primer l'hem de conèixer, després estimar-la i fonamentalment conservar-la. No podem pretendre conservar la natura si no ens esforcem per estimar-la. Crec que això ja s'està produint a gairebé tots els països del món ●

L.A.F.H.